

Mateja Ratej

»Tako sem dobil jaz od njega komunistične bacile«

Ivan Di(e)tinger (1883–1949)

RATEJ Mateja, dr., znanstvena sodelavka, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU, Novi trg 1, SI-1000 Ljubljana; mratej@zrc-sazu.si

329.15

929Di(e)tinger I.

»TAKO SEM DOBIL JAZ OD NJEGA
KOMUNISTIČNE BACILE«

Ivan Di(e)tinger (1883–1949)

Biografska in kulturnozgodovinska študija se posveča življenju koroškega fužinarja Ivana Ditingerja, ki je bil v dvajsetih letih 20. stoletja med prvimi in najtesnejšimi sodelavci Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca v guštanski partijski celici vse do pisateljevega odhoda v emigracijo leta 1930. Ditinger se je spomladi 1919 s komunizmom seznanil ravno od deset let mlajšega Kuharja, oba pa uvrščamo med prve slovenske komuniste sploh. Njuna zavezanost problemu socialne zapostavljenosti kmetstva in delavstva, ki jih čas po koncu prve svetovne vojne ni rešil, zaradi posebnega socialnega in nacionalnega položaja obeh akterjev na novi avstrijsko-jugoslovanski meji (1920) prepričljivo opisuje in pojasnjuje razloge za množično vnetost mlade in srednje generacije za komunizem v naslednjih dveh desetletjih do druge svetovne vojne.

Ključne besede: Ivan Ditinger, Prežihov Voranc, komunizem, zgodovina mentalitet, historična antropologija

RATEJ Mateja, PhD, Research Associate, Institute of Cultural History, Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Novi trg 1, SI-1000 Ljubljana; mratej@zrc-sazu.si

329.15

929Di(e)tinger I.

“THAT’S HOW I GOT THE COMMUNIST
BACILLI FROM HIM”

Ivan Di(e)tinger (1883–1949)

This biographical and cultural-historical study focuses on the life of the Carinthian ironworker Ivan Ditinger, who in the 1920s was one of the first and closest collaborators of Lovro Kuhar - Prežihov Voranec in the party cell in Guštanj until the writer's emigration in 1930. Ditinger learned about communism in the spring of 1919 from Kuhar, who was ten years younger than him, and both are among the first Slovenian communists. Their commitment to the problems of social disadvantage of the peasantry and the working class, which were not solved by the time after the end of the First World War, due to the specific social and national situation of both actors on the new Austrian-Yugoslav border (1920), convincingly describes and explains the reasons for the mass zeal for communism of the young and middle generation in the next two decades until the Second World War.

Key words: Ivan Ditinger, Prežihov Voranc, communism, history of mentalities, historical anthropology

»V Guštanju¹ je Komunistična stranka uspešno delovala in to zaradi sposobnega vodstva Lovra Kuharja in Ivana Ditingerja vse do diktature kralja Aleksandra.« Tako je le nekaj let po smrti obeh protagonistov v *Prežihovem zborniku* zapisal eden najvidnejših koroških intelektualcev druge polovice 20. stoletja Tone Sušnik, ko je opisoval politično sliko Mežiške doline v desetletju po prvi svetovni vojni. Jezersko in Mežiška dolina sta po plebiscitu oktobra 1920 pripadli Kraljevini SHS, prebivalci obeh področij pa so kljub poprejšnjemu »zlaganem hurapatriotizmu,« kakor je predplebiscitna prizadevanja slovenskih političnih strank zaničljivo imenoval Lovro Kuhar – Prežihov Voranc, v dvajsetih letih 20. stoletja živeli globoko v senci slovenskega gospodarskega, političnega in kulturnega razvoja.²

Medtem ko so se koroški delavci politično nagibali k jugoslovanski socialdemokratski stranki, so se v ravensko železarno in obsežne gozdne revirje po krajšem državnem nadzorstvu vrnili (večinoma nemški ali nemško usmerjeni) uradniki grofa Thurna, čigar obsežno posest je tudi agrarna reforma le malo prizadela. Rudnik svinca v Mežici je bil od leta 1921 v rokah angleškega kapitala. Obenem s povečanjem števila slovenskih trgovcev (zlasti lesnih) in gostilničarjev so bili koroški kmetje in delavci v slabem gmotnem položaju.³

Leta 1968 je raziskovalec delavskega gibanja Dušan Kermavner v tedaj še kalno razburkanem morju interpretacij še živečih akterjev prepričano zapisal: »Menda je lahko razumeti socialiste, da so bili dovolj pametni, da so si lastili ravensko Svobodo (delavsko kulturno društvo, op. p.) v celoti ne glede na okolnost, da jo je vodila skupinica guštanjskih komunistov, ki se jim niso zdeli prav nič nevarni kot otoček v 'socialističnem' morju vse naokrog. A nič manj lahko ni razumeti guštanjске komuniste, da so se obnašali kot integralen del ravske delavske skupnosti, čeprav so se kot komunisti ločevali od socialistično organizirane delavske množice; saj je

bil poglavitni smisel njihove dejavnosti v tem, da si približajo tudi to množico!«⁴

Kajti že 1. maja 1920 je bila v Guštanju pod vplivom Lovra Kuharja, ki se je tedaj vrnil iz italijanskega vojnega ujetništva, ustanovljena podružnica *Socialistične delavske partije* (komunistov) Jugoslavije, ki se je še v istem letu preimenovala v *Komunistično partijo Jugoslavije* (KPJ). Na strankin kongres v Vukovar je junija 1920 kot delegat guštanjске komunistične celice namesto Lovra Kuharja, ki ni dobil dopusta, potoval gozdar Anton Metarnik, ki je tam prebral izjavo o priključitvi Koroške Jugoslaviji in proti nasilju in raznarodovanju Slovencev na tem območju.⁵ Kuhar je svoje življenje jasno povzemal z besedo borba, a je bila borba kmeta z zemljo zanj že zgodaj brezupno početje. Že pred prvo svetovno vojno, ko ga je fasciniral svet hlapcev, beračev in postopačev, je bil leta preden se je pridružil stranki komunistov, z vsakim dnem bolj nepomirljiv komunist. In že tedaj je vedel, da socialnega vprašanja ni mogoče reševati z dobrodelnostjo. Ko je po prvi svetovni vojni postalo geslo dobe narodnostno, o socialni pravičnosti pa ni bilo ne duha ne sluha, za prebujajočega se koroškega literata in mnoge njegove somišljenike ni bilo več miru.⁶

Čeprav je na volitvah v ustavodajno skupščino novembra 1920 v Mežiški dolini zmagala SLS, ki so jo podpirali kmetje in deloma uradništvo, ji je bila komunistična stranka tesno za petami. Neugoden socialni položaj kmetov in delavcev se je odražal v politični apatiji in večanju vpliva socialistov in komunistov, ki so se od konca leta 1920 s prepovedjo delovanja razvijali kot mednarodno ilegalno gibanje. »Po prepovedi KPJ seveda nismo nehali delati, samo na skrivaj smo se sestajali,« je pojasnil Prežihov Voranc v enem svojih memoarskih zapisov. Na parlamentarnih volitvah leta 1923 so v Mežiški dolini zmagali socialisti pred SLS kot drugo najmočnejšo stranko. Guštanj, Mežica in Prevalje so dobile socialistične župane, ki so v naslednjih letih vlagali sredstva v javno izobraževanje in zdra-

¹ Danes Ravne na Koroškem; v razpravi ohranjam ime Guštanj, ki je bilo v veljavi do leta 1952.

² Sušnik, *Prerez gospodarskega in političnega življenja*, str. 163; Kuhar, *Zbrano delo*, 10. knjiga, str. 55, 115.

³ Sušnik, *Prerez gospodarskega in političnega življenja*, str. 163.

⁴ Kermavner, *O komunistih in socialistih v dvajsetih letih*, str. 277.

⁵ Prežihov album, str. 63–64.

⁶ Kuhar, *Zbrano delo*, 1. knjiga, str. 31, 249, 419; 3. knjiga, str. 278; 7. knjiga, str. 159; 9. knjiga, str. 41, 83, 85, 90, 94, 103, 106–107, 112, 152; 11. knjiga, str. 44; Voranc, *Dekle z mandolino*, str. 30–33; Šnuderl, *Osvobodjene meje*, str. 185.

vstvo. Na parlamentarnih volitvah leta 1925 je bila v Mežiški dolini zmagovalka SLS, medtem ko so se sicer številni delavski volilni glasovi porazgubili v različnih predvolilnih povezavah strank oz. političnih skupin. Na oblastnih volitvah januarja 1927 in parlamentarnih volitvah septembra istega leta so komunisti v Guštanju nastopili skupaj z levim krilom socialdemokratov pod vodstvom agilnega učitelja Vinka Möderndorferja⁷ ter so obakrat tesno sledili zmagovalki volitev SLS.⁸

V volilnem letu 1927 je Prežihov Voranc sestavil proglas, v katerem so komunisti smelo zahtevali razlastitev veleposestnikov in lastnikov tovarn ter priključitev Koroške slovenskemu ozemlju; ob tem je Voranc lucidno ugotavljal, da je nacionalno vprašanje na Koroškem zaradi ekonomske odvisnosti Slovencev od nemškega kapitala v svojem bistvu socialno vprašanje.⁹

Do začetka tridesetih let 20. stoletja je ravenska skupina komunistov pomagala pri oblikovanju še drugih postojank stranke (Velenje, Ribnica na Pohorju, Dravograd, Prevalje, Holmec). Zgolj zveza s pokrajinskim komitejem KPJ ni več zadoščala delujočim in vse boj vnetim aktivistom, ki jih je delegat pokrajinskega komiteja Dragotin Gustinčič označil celo za »ultralevičarje«, zato je bilo v Guštanju že sredi dvajsetih let 20. stoletja osnovano okrožje KPJ, ki so ga poimenovali Sever. Za sekretarja je bil imenovan Prežihov Voranc, od leta 1928 pa je okrožje Sever vodil Ignac Teršek.¹⁰

⁷ Več o Möderndorferju glej: 'Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane': Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec. Ur. Ingrid Slavec Gradišnik in Jože Hudales. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.

⁸ Sušnik, Prerez gospodarskega in političnega življenja, str. 164–165; Prežihov album, str. 64; Koruza, Življenjska pot Lovra Kuharja, str. 200.

⁹ Glede vsebine in časa nastanka proglasa obstajajo razhajanja, kar glede na ilegalno in konspirativno dejavnost komunistov ni nenavadno: medtem ko je Prežih v spominskem zapisu navedeni proglas postavil v predplebiscitni čas, drugi avtorji navajajo čas nastanka pred volitvami leta 1927.

Kuhar, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 455; Filipič, Nekaj podrobnosti o političnem delovanju Lovra Kuharja, str. 103–104; Prežihov album, str. 64.

¹⁰ Prežihov album, str. 64; Druškovič, Prežihov Voranc, str. 116.

Z nastopom diktature leta 1929, zaostritvijo režimskega boja proti komunizmu in odhodom Lovra Kuharja ter Ignaca Terška v emigracijo leta 1930 se je zaključilo tudi intenzivno politično delo komunističnega aktivista Ivana Ditingerja. Skupaj z Lovrom Kuharjem, Ivanom Kokalom, Ignacom Terškom in Matijo Gradišnikom so celotna dvajseta leta 20. stoletja v Guštanju tvorili zanesljivo kurirsko skupino, po nalogu pokrajinskega komiteja KPJ za Slovenijo osnovano kot čezmejni kanal na poti med Beogradom in Dunajem za prenašanje pošte, propagandne literature in za prehod komunističnih aktivistov; najpomembnejši prehodi so bili prek Holmca, Strojne in Remšnika. Pri tem delu je večkrat pomagal Vinko Möderndorfer, ki je begunce na kratko sprejemal na svojem domu in se je kasneje dogajanja spominjal takole: »Večina teh ljudi je izgubila že živce in je v svoji nervoznosti ogrožala gostitelja in spremljevalca. Tako je komunist, profesor iz Banjaluke, na vsej poti otipaval v žepu odprto pištolo in hotel streljati na vsakega finančnega stražnika in orožnika, ki ga je srečal na poti k meji.«¹¹

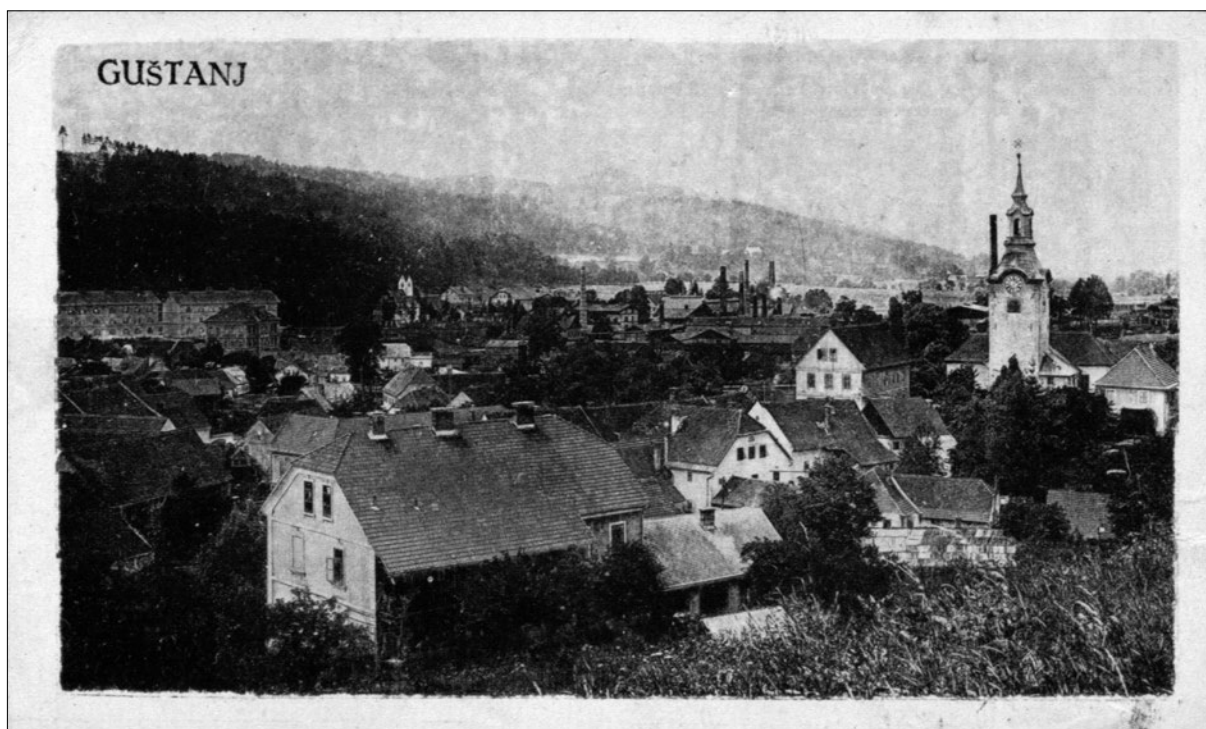
Čeprav so bili Lovro Kuhar, Ivan Ditinger in Matija Gradišnik, ki so bili kot izraziti operativci slabo ideološko podkovani, že v začetku novembra 1923 aretirani in prepeljani v zapore mariborskega okrožnega sodišča, so bili že po tednu dni izpuščeni zaradi pomanjkanja dokazov.¹² Ditinger se je kratkega bivanja v Mariboru spominjal s hudomušnostjo: »Lovru Kuharju so dali takoj delo, najprej je moral v kuhinji lupiti krompir, pozneje je izrezoval lesene žlice. Mene so zaprli v celico, v kateri je bil tudi tat in goljuf. Uši nismo imeli mnogo, ker smo jih sproti obsojali na smrt.«¹³ Po prihodu domov je Kuhar javno zagotovil, da se »nobeden aretirancev ne bo dal oplášiti od nadaljnjega dela za delavski pokret«, komunistični kanal pa je svoje delo opravljal naprej.¹⁴ Ditinger je bil zelo blizu zaporniški celici še leta 1925, ko ga je s skupino sedmih Bolgarov pri nelegalnem prečkanju državne meje prestregel

¹¹ Krivograd, Politično delovanje Prežihovega Voranca, str. 95; Möderndorfer, Paberki srečevanj, str. 99.

¹² Jutro, 8. 11. 1923, str. 7, »Aretacija socialističnega predsednika v Guštanju«; Straža, 12. 11. 1923, str. 2, »Ovaduški zločin«; Koruza, Življenjska pot Lovra Kuharja, str. 197.

¹³ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 3.

¹⁴ Kermavner, O komunistih in socialistih v dvajsetih letih, str. 276–277.

Guštanj (Ravne na Koroškem), 1920-1924 (Koroška osrednja knjižnica dr. Franca Sušnika Ravne na Koroškem)

jugoslovanski graničar, vendar se je komunist s plačilom kazni izognil trimesečnemu zaporu.¹⁵

O drznosti in neomajnosti skupinice koroških komunistov priča tudi nenaslovljeni zapis *Moj zagovor* s 24. junija 1922 v Kuharjevi zapuščini, v katerem je za očitno neposvečena ušesa spretno zanimal svojo vpletenost v tihotapljenje političnih beguncev: »Dne 22. t. m. pa so se javili pri meni orožniki in so napravili strogo hišno preiskavo; rekli so, da iščejo komunistične tiskovine itd. Našli seve niso ničesar. Orožniki so mi dalje rekli, da sem baš v maju spravil v Avstrijo neko komunistinjo, ki se je zvala Ilič, katero so nemške oblasti vjele in je baje zdaj zaprta na Dunaju, ali vsaj tako približno. Obdolžili so me tudi, in to po izjavi tiste gospodične, da sem letos baje že pet veleuglednih komunistov spravil preko meje in da poleg tega spravljam nekake plakate in druge komunistične tiskovine v Jugoslavijo. V Šmihelu pri Pliberku na Koroškem baje vzdržujem za to potreben aparat osebja in strojev. Ta res nesramna obdolžitev me je spravila iz ravnotežja, ker mi je vse to po domače povedano španska vas.«¹⁶

Kako močan politični dejavnik so bili komunisti v Mežiški dolini v desetletju po prvi svetovni vojni, ilustrira tudi gibek besedni dvoboj v beograjski Narodni skupščini novembra 1928 med slovenskim socialističnim poslanec Josipom Petejanom in ministrom za notranje zadeve ter predsednikom vlade Antonom Korošcem, ki je bil obenem prvak SLS kot najvplivnejše slovenske politične stranke. Ker je notranji minister zavrnil pobudo o odpravi gerentstva in razpisu občinskih volitev v Mežici z utemeljitvijo, da bi s tem dopustil nadaljnjo krepitev komunističnega gibanja, ga je Petejan takole izzval:

- »Občinske volitve v Mežici naj se čimprej razpišejo, ker ni prav nikakega razloga več, da bi se to ne storilo. Ne morete čakati toliko časa, da bi vi (SLS, op. p.) imeli tam večino, ker večine vi tam ne boste imeli nikdar.«
- »Lahko imate vi (Socialistična stranka Jugoslavije, op. p.) večino, pa razpišem volitve danes. Ne morem jih pa razpisati v času komunistične večine.«
- »Laž je to, kar ste rekli, da je večina v Mežici komunistična, vaši uradni podatki vas demantirajo.«
- »Lagati se pravi vedoma govoriti neresnico. Tega pa jaz nisem storil.«

¹⁵ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 4.

¹⁶ Kuhar, Zbrano delo, 11. knjiga, str. 57.

– »Torej ste govorili neresnico in niste lagali.«¹⁷

Nastop kraljeve diktature 6. januarja 1929 je najbolj zamajal ravno ilegalni svet komunistov, ki je od konca prve svetovne vojne vztrajno, celo fanatično terjal socialno pravičnost za vse. Komunistu Francetu Klopčiču se je jugoslovanski monarh, »krvavi Aleksander« slikal kot »evropski monstrum«, primerljiv z Benitom Mussolinijem: »Kraljeva dejanja so se razlikovala od uglajenih besed o redu in narodu, ki jih je namenjal meščanski javnosti.« Komunisti so terjali revolucionarne spremembe družbenega reda in niso sprejemali sistema združništva, katerega razvejano mrežo na Slovenskem je tedaj kot svoj model reševanja socialnega vprašanja ponujala SLS. Z uveljavitvijo diktatorskega režima, čigar pripadnike je Prežihov Voranc zaničljivo imenoval »januarijci«, je nastopil čas množičnih aretacij komunističnih aktivistov; aretiranih je bilo okrog sto, okrog dvajset pa jih je emigriralo, med njimi Voranc. Slovenska pokrajinska organizacija je prenehala z delom za več kot leto dni, aktivne so ostale le nekatere lokalne organizacije, med katerimi pa ni bilo tiste v Guštanju, ki je sodila med najbolj prizadete. Centralni komite KPJ se je preselil na Dunaj.¹⁸

Za komuniste ni diktatura pomenila nič abstraktnega, temveč so za njo stali in zanjo odgovarjali politiki z imeni in priimki, med slovenskimi politiki zlasti prvak SLS Anton Korošec. Razmere za jugoslovanske komuniste so bile v letih 1929–1932, ko je režim fizično iztrebljal pripadnike gibanja in v zaporih izvajal telesna mučenja (pretepanje do nezvesti, stiskanje spolnih organov, zabadanje igel pod nohte, lomljenje reber, obešanje za zvezane roke, neprekinjeno zasliševanje brez spanja ipd.), bistveno bolj nevarne kot po letu 1935, ko državni organi pod pritiskom mednarodne javnosti niso več pobijali zaprtih komunistov.¹⁹

¹⁷ Delavska politika, 24. 11. 1928, str. 1; 28. 11. 1928, str. 1; »S. Petejan odgovarja dr. Korošču«; Slovenec, 16. 11. 1928, str. 1, »Petejanova interpelacija zavrnjena«.

¹⁸ Klopčič, Desetletja preizkušenj, str. 358, 391; Kuhar, Zbrano delo, 9. knjiga, str. 157.

¹⁹ Slovenska novejša zgodovina, 1. del, str. 347; Klopčič, Desetletja preizkušenj, str. 359, 377.

Ivan Ditinger (uradno Dietinger) se je rodil 16. decembra 1883 v Šentjanžu pri Dravogradu materi Tereziji in očetu Ivanu Dietingerju.²⁰ Življenjsko in politično pot »poštenjaka« in »enega najbolj vdanih komunistov« je mogoče obnoviti na podlagi njegovih spominov, ki razkrivajo bistrega avtorja in so leta 1967 izšli v *Koroškem fužinarju*, nastali pa so v letih 1946/1947 ter niso v celoti ohranjeni.²¹ Zaradi podrobnega opisovanja svoje komunistične dejavnosti ter prikaza percepcije ljudi, časa in prostora so Ditingerjevi spomini odličen vir za raziskovanje mentalitet med svetovnimi vojnami, zlasti komunistično usmerjenega koroškega delavstva.

Hrenu, kakor so domačiji Ditingerjevih staršev v Šentjanžu pravili domačini, so ob koncu petdesetih let 20. stoletja na skromni hišici v (tedaj že) Ravnah »kot enemu prvih boljševikov v kraju« postavili spominsko ploščo, ob tej priložnosti je o njem spregovoril politični sopotnik Ivan Kokal. Ditinger se je izučil za mesarja, leta 1912 pa se je zaposlil v guštanjski železarni, kjer je ostal do začetka prve svetovne vojne.²² Duhovno ozračje tistega časa je Ditinger lucidno osvetlil v spominih: »Čim več je bilo v Avstriji propagande za vojno, tem več je bilo laži o drugih narodih, za vse skupaj tudi več trpljenja in vedno manj kruha. Pri vseh vojakah se je vse bolj dramila narodna zavednost in tudi jaz sem se vse bolj zavedal, da sem Slovenec ter premišljeval, za koga se sploh borimo.«²³

Maja 1915 je bil mobiliziran in poslan v Galicijo, od tam pa oktobra istega leta na soško fronto v okolico Doberdoba. Ker je že pred vojno bral avstrijsko delavsko časopisje, je lahko tovarišem v strelskih jarkih pripovedoval o socialnem vprašanju in enakopravnosti, pri čemer so ga nekateri poslušali, drugi pa imeli za norca. Novembra 1915 je bil ranjen in prepeljan v Budimpešto, po okrevanju poleti 1916 pa je pristal v avstrijski vojaški enoti pri Gradcu, od koder je avgusta potoval na srbsko fronto, kjer je bil nekaj časa mesar v madžarski vojaški enoti, v kateri so bili pretežno srbski vojaki iz avstro-ogrskih delov Balkana: »Od začetka so me

²⁰ Kokal, Nikdar pozabljeni ne bodo, str. 27–28; Krivograd, Politično delovanje Prežihovega Voranca, str. 95.

²¹ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 2–10.

²² Kokal, Nikdar pozabljeni ne bodo, str. 27–28.

²³ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 2.

sovražili, ker so mislili, da sem Nemec, toda kmalu so spoznali, da sem prijatelj Srbov.« Zlom avstro-ogrske monarhije je Ditinger dočakal v Beogradu; prek Madžarske se je vrnil v Guštanj.²⁴

Ivan Kokal je v kratki biografiji Ditingerja omenil epizodo, ki je ni mogoče najti v spominih in je bržkone nastala za potrebe graditve ideološko obarvanega kolektivnega spomina po drugi svetovni vojni: v letih 1917 in 1918 naj bi bil Ditinger v Hamburgu, kjer je v pristanišču delal kot mesar in tam ob oktobrski revoluciji prvič začutil politično valovanje delavstva. Tudi sam naj bi se udeleževal sestankov pristaniških delavcev, kjer so razpravljali o možnostih izboljšanja socialnega položaja in se srečal s komunizmom.²⁵ Sam je to zanimal, trdil je, da je do konca prve svetovne vojne bral in razpravljal – tudi z avstrijskimi oficirji – le o socializmu, medtem ko je za komunizem prvič slišal maja 1919, ko je doma v Guštanju spoznal Lovro Kuharja: »Kje se je on komunizma napil, tega jaz ne vem (v italijanskem vojnem ujetništvu, op. p.). Tako sem dobil jaz od njega komunistične bacile.«²⁶

Po lastnih besedah se je novembra 1918 vrnil na Koroško (po besedah Ivana Kokalja februarja 1919), kjer se je ponovno zaposlil v železarni in se najbrž v tistih letih poročil s Frančiško Pokeržnik. V začetku poletja 1919 mu je Prežihov Voranc predstavil idejo, da bi postal kurir za prehod ljudi in literature preko meje. Prvi komunist, ki ga je pospremil del poti do Dunaja, je bil vplivni slovenski komunistični aktivist, ljubljanski strojevodja Marcel Žorga.²⁷

Poleti istega leta je Ditinger postal rudar v premogovniku v Holmcu – uradno je bil premeščen zaradi pomanjkanja dela v železarni, dejansko pa zaradi političnega delovanja –, kjer je med delavci prvič samostojno in intenzivno agitiral za komunizem; ostal je do marca 1921, ko se je vrnil v železarno kot ključavničar. Leta 1923 se je kot ključavničar v tovarni zaposlil tudi Ivan Kokal, s katerim sta do leta 1930 tesno sodelovala; Kokal je o »sodruhu« zapisal: »Bil je vzor človeka in komunista. Živel je zelo skromno, pogosto v pomanjkanju. Saj je delal

v tovarni za bore štiri dinarje na uro. Zelo je bil štedljiv. Malical je vedno sam kruh, če pa je potrebovala denarna sredstva Partija, je dal na razpolago tudi zadnji prihranjeni dinar. /.../ V predaprilski Jugoslaviji so ga imeli za najbolj zagriženega političnega fanatika.«²⁸

Kot takšen je bil Ditinger deležen pogostih obiskov žandarjev na delovnem mestu v železarni in hišnih preiskav na svojem domu, kjer je imel kot blagajnik guštanske skupine komunistov v drvarnici pod kupom drvi skrito partijsko blagajno. Prav ta je leta 1930 organom pregona razkrila dragoceno vsebino – blagajniške zapiske z imeni in članskimi številkami –, na podlagi katerih so polovili celotno guštansko skupino aktivistov. Konec marca 1931 je bila pred *Državnim sodiščem za zaščito države* v Beogradu izrečena sodba proti petintridesetim slovenskim komunistom; med njimi so bili Lovro Kuhar, ki je bil obsojen na šest let *robije*, Ignac Teršek na sedem let *robije*, Ditinger pa na leto in pol *robije* ter izgubo državljanskih pravic za dobo petih let. Prva dva sta pravočasno odšla v emigracijo, medtem ko je Ditinger kazen preстал v kaznilnici v Sremski Mitrovici, kjer je kljub sprva brezupnemu položaju takoj stkal vezi z veliko skupino tam zaprtih komunistov, s katerimi je sodeloval pri uporniških akcijah in zlasti v gladovnih stavkah za izboljšanje položaja kaznjencev; od njih prejemal dragocene informacije iz sveta zunaj kaznilnice, hkrati so ti isti bolj izobraženi organizirali pouk za komuniste. Koroškemu delavcu se je v kaznilnici razprla vsa patologija režima prve jugoslovanske države: »*Tukaj so bili mladoletniki zavoljo kakih komunističnih letakov obsojeni na tri do štiri leta robije, ki sploh ne razumejo socializma, še manj pa komunizma. Bili so Makedonci, ki jim sploh niso mogli dokazati, da so delali za Partijo. Dobili so deset do dvanajst in več let, ker so pri njih našli le kako ime. Morilce in roparje so obsojali na šest do osem let, goljufe, ki so si prisvojili milijone, pa na leto ali dve. Večinoma je šla kazen po narodnosti navzdol. Najstrožja je bila za Makedonce in Bosance, milejša za Srbe, še milejša za Hrvate, za Jude, Nemce in Slovence.*«²⁹

²⁴ Prav tam.

²⁵ Kokal, Nikdar pozabljeni ne bodo, str. 27–28.

²⁶ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 2.

²⁷ Prav tam.

²⁸ Kokal, Nikdar pozabljeni ne bodo, str. 27–28.

²⁹ Prav tam; Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 5 in 10.

Ivan Ditinger je med aktivističnim delom, ki je v desetletju po prvi svetovni vojni zadevalo zlasti tihotapljenje komunistov in komunistične literature prek jugoslovansko-avstrijske meje, sodeloval tudi pri organizaciji drugega (1923³⁰) in tretjega (1926³¹) kongresa SKOJ (*Savez komunistične omladinske organizacije Jugoslavije oz. Zveza komunistične mladine Jugoslavije*), ki sta se odvijala v Kefrovem mlinu ob potoku Kotulji v Kotljah. Objekt je imel v najemu Matija Gradišnik, ki je tam živel z družino, ob Ditingerju in Ivanu Kokalu pa je glavne organizacijske in logistične niti za pripravo srečanja vodil Lovro Kuhar, ki je leta 1947 dogajanje brez imen – do smrti zavezan konspiraciji – opisal v spominskem zapisu *Generalna vaja v mlinu*: »Naša organizacija je bila še mlada. Tudi še ni imela velikih preizkušenj. Sicer še nihče izmed njenih članov niti navadnega krsta ni imel za seboj, to se pravi, da še nihče ni bil zaprt. Bili smo podobni mladim živalim, ki so komaj spregledale.«³²

Zato je bilo guštanjskim komunistom, ki jih ni bilo več »kakor prstov na roki«, toliko bolj tesno pri srcu, ko so morali po direktivi iz Ljubljane pripraviti skrivni prostor za petdeset ljudi vključno s hrano in prenočišči za štiri ali pet dni ter stražo za varen prihod in odhod udeležencev kongresa: »Nam je zastala sapa. Kaj takega še res nismo delali dosihmal. Tu pa tam smo malo zaropotali po gostilnah, da smo komunisti, kar se nam je zdelo sila imenitno in kar takrat še ni bilo nevarno.« V prvem nadstropju odmaknjenega mlina je bilo slednjič vse pripravljeno za prišleke. Da ne bi vzbujali suma, so izstopali z vlaka na različnih postajah v časovnem razponu treh dni. Ker so tudi organizatorji šele po koncu uspešno izpeljanega srečanja in odhodu udeležencev izvedeli, kakšen dogodek so logistično vodili, je bil Prežihov Voranc nemalo presenečen nad mladostjo ljudi, ki so izstopali iz vlakov. Vsa kega od njih je guštanjska skupinica pospremila v dve uri hoda oddaljen Kefrov mlin.³³

Koroškim aktivistom je pri logistiki prihodov in odhodov udeležencev pomagal tudi France Klopčič, ki je bil obenem delegat SKOJ in je prav tako občudoval uspeh izvedbe nevarnega dogodka; med guštanjskimi aktivisti je izpostavljala zlasti zavzetost Ivana Ditingerja, čeprav je kot ključno osebnost koroških komunistov označeval Lovra Kuharja. Klopčič je v spominih omenil tudi, da sta bila Ditinger in Ignac Teršek aprila 1926 kot predstavnika Mežiške doline soprodpisnika letaka partijskih organizacij »za resnično enotnost delavstva« in »bojevno enotnost sindikatov«; namenjen je bil skupini *Zedinjenje*, ki je bila v komunističnem gibanju interpretirana kot pojav sektaštva.³⁴

Po vrnitvi iz Sremske Mitrovice v Guštanj konec novembra 1931 Ivan Ditinger zaradi izgube državljanskih pravic ni mogel dobiti dela, zato so z ženo in ostarelo materjo živeli v veliki revščini. Po pisanju Ivana Kokala – po vrnitvi s služenja vojaškega roka poleti 1931 je za kratek čas do odhoda v emigracijo (aprila 1932) obnovil delovanje guštanjske partijske celice in je k delu pritegnil tudi Ditingerja – je nekdanjemu robijašu priskrbel denarna sredstva *Rdeče pomoči*, mednarodne komunistične podporne organizacije, za katero je v preteklosti zbiral sredstva tudi Ditinger, a zase ni želel sprejeti pomoči.³⁵

V lokalnem okolju je bil deležen šikaniranj zaradi politične usmeritve, ki jih je znal kljub izrazito stigmatiziranem osebnem položaju presenetljivo spretno odbijati, v njegovih odgovorih pa je pogosto zasijala sociološka analiza njegovega prvega mentorja Prežihovega Voranca. Na vprašanje sreskega načelnika, kako lahko podpira režim, ki v nekdanji Rusiji staršem odvzema otroke, je Ditinger bistro usmeril pogled na slovenske zavržene otroke, ki so pristali v katoliških ubožnih ustanovah: »Tukaj jih pa starši sami proč mečejo.« V Rusiji podirajo cerkve, se ni dal ugnati načelnik, Ditinger pa prav tako ne: »Tudi to je mogoče. Res pa je tudi, da pri nas v Jugoslaviji cerkva ne podiramo, pač pa izobraženci cerkve sami zapuščajo.«³⁶

³⁰ Včasih akterji navajajo leto 1922, tako npr.: Klopčič, *Spomini na Lovra Kuharja*, str. 100.

³¹ Včasih avtorji navajajo leto 1927 (sestanki komunistov so zaradi konspiracije potekali brez zapisnikov), tako npr.: Koruza, *Življenjska pot Lovra Kuharja*, str. 200.

³² Kuhar, *Zbrano delo*, 9. knjiga, str. 550–557.

³³ Prav tam.

³⁴ Klopčič, *Spomini na Lovra Kuharja*, str. 101; Klopčič, *Desetletja preizkušenj*, str. 160, 251, 277, 410.

³⁵ Kokal, *Nikdar pozabljeni ne bodo*, str. 27–28; *Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja*, str. 7.

³⁶ *Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja*, str. 7.

Po nekajletni brezposelnosti je Ditinger maja 1934 naposled dobil delo občinskega cestarja, maja 1937 pa se je spet lahko zaposlil v železarni, kjer je ostal do junija 1941, ko ga je aretiral Gestapo. Tudi če tedaj ne bi izjavil, da je po narodnosti »internacionalni Slovenec«, bi ga zaradi poprejšnjega političnega dela zadela enaka usoda. Interniran je bil v koncentracijskem taborišču Buchenwald³⁷, od koder se je vrnil avgusta 1945. Kljub izčrpanosti, zaradi katere je v nekaj letih umrl, se je ponovno zaposlil v guštanjski železarni. Ko sta se jeseni 1945 po več kot desetih letih prvič srečala z Ivanom Kokaljem, ga je Ditinger spomnil na več kot dve desetletji skrivanj in bežanja, »zdaj pa mi prihajamo in se oni skrivajo in bežijo«: »Tovariši, zapomnite si, da naš mlin mleje počasi, toda gvišno.«³⁸

Čeprav je Ivan Kokal v svojem govoru ob odkritju spominske plošče Ditingerju zaključil, da je eden prvih slovenskih komunistov po koncu druge svetovne vojne »pomagal pri izgradnji ljudske oblasti in porušene domovine«, niti Ditinger niti Lovro Kuhar nista doživela polne implementacije komunističnih načel v družbeno realnost socialističnega režima, saj sta umrla v zimi 1949/1950. Ohranjeni pismi v Prežihovi zapuščini, ki izžarevata zaupljiv odnos med zgodnjima političnima sodelavcema, pričata, da sta ostala v bolj ali manj rednih stikih tudi v zadnjih letih življenja. Pisatelj je januarja 1948 »dragemu Dietingerju« napisal: »Ali se Ti spominjaš, da je bil Ivartnik Anton, takrat mesar, sedaj delavec v Guštanju, pred letom 1930 član KP. Meni se zdi, da ni bil, dasiravno smo ga za neka dela rabili. Piši mi, kar veš. Odpiši mi takoj po dekletu in se oglasi kaj k nam.«³⁹

Septembra istega leta pa je Voranc kot politični funkcionar zavzeto pomagal ali vsaj skušal pomagati pri urejanju Ditingerjevega gospodarstva: »Bil sem zaradi Tebe na občini, pa nisem ničesar opravil. Rekli so mi, da moraš sam v Dravograd na Okraj in sicer na Okrajno poslovno zvezo, lesni odsek, ki se nahaja v bivši Golovi hiši, kjer je bila včasih pošta, torej na to stran Drave. Potrdilo Guštanjca vzemi s

seboj in zaprosi tam, da Ti dajo nakaznico za ta les, ki ga rabiš. Šele ko to nakaznico dobiš, pusti hotuljska občina les posekat. Na tem uradu je tovariš Kumer, lahko se obrneš na njega, če ga boš dobil. Tisto nakaznico mi moraš potem prinesiti in na to boš les dobil. Prilagam guštanjsko potrdilo. Nakaznica naj se šteje v sečnjo za leto 1949. Pokaži jim moje pismo.«⁴⁰

Politično prvoborstvo ravenskega fužinarja, ki podobno kot Prežihov Voranc ni težil k osebni politični uveljavitvi, očitno ni prispevalo k pospešitvi njegove zadeve pred državnimi organi, kar je bila vsaj deloma posledica dejstva, da v desetletju do druge svetovne vojne Ditinger ni bil več redno politično dejaven, čeprav je bil še vsa trideseta leta 20. stoletja pod policijskim drobnogledom deležen hišnih preiskav.⁴¹ Obenem se je pričel v slovenskem komunističnem gibanju v letih 1932/1933 proces menjave generacij, ki se je zaključil z oblikovanjem Komunistične partije Slovenije aprila 1937, ko je prvo generacijo slovenskih komunistov bolj ali manj dosledno zamenjala mlajša z Edvardom Kardeljem in Borisom Kidričem na čelu.⁴²

Viri in literatura

Tiskani viri

Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja. Koroški fužinar, št. 2 (1967).

Časopisni viri

Delavska politika, 1928.

Jutro, 1923.

Slovenec, 1928.

Straža, 1923.

Literatura

Dolenc, Ervin: Kuharjeva skupina v vodstvu Komunistične partije Jugoslavije. Prežihov Voranc – Lovro Kuhar: pisatelj, politik, patriot (ur. Aleš Gabrič). Ljubljana: Inštitut za novejšo

³⁷ Podatek je ob odkritju spominske plošče navedel Ivan Kokal, medtem ko opomba v Ditingerjevih spominih navaja koncentracijsko taborišče Dachau.

³⁸ Kokal, Nikdar pozabljeni ne bodo, str. 27–28; Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 8–10.

³⁹ Kuhar, Zbrano delo, 12. knjiga, str. 206.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Spomini proletarca – komunista Ivana Ditingerja, str. 8.

⁴² Dolenc, Kuharjeva skupina v vodstvu Komunistične partije Jugoslavije, str. 76.

zgodovino; Dunaj: Slovenski znanstveni inštitut, 2010.

Drušković, Drago: *Prežihov Voranc: pisatelj in politik*. Celovec: Drava, 2005.

Filipič, France: Nekaj podrobnosti o političnem delovanju Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca v letih 1925–1928. *Prežihove svečanosti: Ravne na Koroškem 1979*. Ljubljana: Plenum kulturnih delavcev OF slovenskega naroda, 1980.

‘Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane’: Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec (ur. Ingrid Slavec Gradišnik in Jože Hudales). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2016.

Kermavner, Dušan: O komunistih in socialistih v dvajsetih letih. *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, št. 1–2 (1968).

Klopčič, France: *Desetletja preizkušenj; spomini*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980.

Klopčič, France: Spomini na Lovra Kuharja, *Prežihov zbornik* (ur. Marja Borštnik). Maribor: Založba Obzorja, 1957.

Kokal, Ivan: Nikdar pozabljeni ne bodo ... Spomin Ivanu Ditingerju. *Koroški fužinar*, št. 1–3 (1960).

Koruza, Jože: Življenjska pot Lovra Kuharja – Prežihovega Voranca. *Prežihov zbornik* (ur. Marja Borštnik). Maribor: Založba Obzorja, 1957.

Krivograd, Alojz: Politično delovanje Prežihovega Voranca od leta 1920 do 1930. *Prežihove svečanosti: Ravne na Koroškem 1979*. Ljubljana: Plenum kulturnih delavcev OF slovenskega naroda, 1980.

Kuhar, Lovro – Prežihov Voranc. *Zbrano delo* (1.–12. knjiga). Ljubljana: DZS, 1962–1990.

Möderndorfer, Vinko: Paberki srečevanj. *Prežihov zbornik* (ur. Marja Borštnik). Maribor: Založba Obzorja, 1957.

Prežihov album (ur. Tone Sušnik). Ljubljana: Založba Borec, 1983.

Prežihov, Voranc: *Dekle z mandolino: izbor zgodnejše krajše proze*. Ljubljana: Beletrina, 2011.

Slovenska novejša zgodovina. Od programa Zedinjene Slovenije do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992. Ljubljana: INZ in Mladinska knjiga, 2006.

Sušnik, Tone: Prerez gospodarskega in političnega življenja Mežiške doline. *Prežihov zbornik* (ur. Marja Borštnik). Maribor: Založba Obzorja, 1957.

Šnuderl, Makso: *Osvobodjene meje: kronika Maribora in slovenske severne meje v letih 1918/19*. Maribor: Založba Obzorja, 1968.

Zusammenfassung

„SO STECKTE ICH MICH BEI IHM MIT DEN KOMMUNISTISCHEN BAZILLEN AN“

Ivan Di(e)tinger (1883–1949)

Ivan Ditinger (offiziell Dietinger) wurde der Mutter Terezija und dem Vater Ivan Dietinger am 16. Dezember 1883 in Šentjanž bei Dravograd geboren. Er absolvierte eine Fleischerlehre, im Jahr 1912 fand er dann Arbeit im Eisenwerk in Guštanj, wo er bis zum Beginn des Ersten Weltkriegs blieb, als er an die Front nach Galizien und später an den Isonzo geschickt wurde. Den Zerfall Österreich-Ungarns erlebte er in Beograd. Im Jahr 1919 kam er durch Lovro Kuhar mit dem Kommunismus in Kontakt, und schon am 1. Mai 1920 wurde in Guštanj eine Ortsgruppe der Sozialistische Arbeiterpartei (der Kommunisten) Jugoslawiens gegründet, die noch im selben Jahr in Kommunistische partija Jugoslawije [Kommunistische Partei Jugoslawiens] KPJ umbenannt wurde. Mitte der zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts wurde in Guštanj ein Bezirk der KPJ gegründet, genannt Sever [Nord]. Ditinger war zusammen mit Kuhar, Ivan Kokal, Ignac Teršek und Matija Gradišnik die gesamten zwanziger Jahre des 20. Jahrhunderts in Guštanj in einem verlässlichen Kurierdienst tätig, der auf Anordnung des Regionalkomitees der KPJ für Slowenien als grenzüberschreitender Kanal am Weg zwischen Beograd und Wien zur Übermittlung von Post und Propagandaliteratur sowie als Passage für kommunistische Aktivisten eingerichtet wurde. Ditinger wirkte auch bei der Organisation des zweiten (1923) und dritten (1926) Kongresses des Verbandes der kommunistischen Jugend Jugoslawiens SKOJ mit, die in der Kefer-Mühle am Bach Kotulja in Kotlje stattfanden. Mit Beginn der Dik-

tatur im Jahr 1929, der Verschärfung des Kampfes gegen den Kommunismus durch das Regime, dem dadurch bedingten Weggang Kuhars und Teršeks in die Emigration und Ditingers in die Strafanstalt in Sremska Mitrovica endete Ditingers politische Tätigkeit. Nach der Okkupation 1941 wurde Ditinger in das Konzentrationslager Buchenwald gebracht, und körperlich und physisch ausgelaugt verstarb er Ende des Jahres 1949. Der politische und Lebensweg Ditingers kann aufgrund seiner Memoiren rekonstruiert werden, die im Jahr 1967 in der Zeitschrift Koroški fužinar erschienen und eine ausgezeichnete Quelle zur Erforschung der Mentalitäten zwischen den Weltkriegen, insbesondere bei der kommunistisch orientierten Kärntner Arbeiterschaft, sind.

Schlagwörter: Ivan Ditinger, Prežihov Voranc, Kommunismus, Mentalitätsgeschichte, historische Anthropologie